

LIEFDE EN SITUASIE-ETIEK

J.A. Heyns

1 Ons bedoeling is nie om 'n omvattende uiteensetting te gee van of indringende kritiek te lewer op die situasie-etiek in die algemeen nie. Ons wil hier bloot net, inleidend en kursories, die plek van die liefde en die funksie van die liefdeseis in die situasie-etiek van naderby bekyk. Oor die noodsaaklikheid van so 'n onderneming hoef nie gedebatteer te word nie. Wie met die literatuur vertrou is, sal weet hoe aktueel tipiese argumente vanuit die situasie-etiek-denke tans is.

2 Om die situasie-etiek - 'n term wat ná die tweede wêreldoorlog vinnig ingeburger is¹⁾ - duidelik te definieer, is uiters moeilik. Allerlei nuanseringe en soms selfs mekaar weersprekende standpunte binne Protestantse sowel as Rooms-Katolieke kringe, word as situasie-etiek aangedui. Geen wonder dat daar dan ook verskillende onderskeidings in die situasie-etiek, soos byvoorbeeld ekstreme en gematigde vorme, 'n teologiese en 'n filosofiese situasie-etiek, aangebring word nie. Op al hierdie aspekte gaan ons hier nie in nie. Ons is geïnteresseerd in die plek en funksie van die liefde in die struktuur van die situasioneel-etiese denke, en sal gevolglik ook nie aandag gee aan die besondere beskouing van 'n enkele voorstander nie²⁾.

3 Van die strominge wat 'n duidelike invloed op die situasie-etiek uitgeoefen het, kan kortliks genoem word die pragmatisme: Wat waarde het, en dus nagestreef behoort te word, is die nuttige en die suksesvolle. Die denke staan in diens van die handeling, en die vraag van die bruikbaarheid is die kriterium vir die waarheid. 'n Teorie en 'n beskouing is waar wanneer dit werk. Eksistensialisme: In die algemeen gaan dit hier om die besondere posisie van die mens, en met name om die menslike bestaan in sy konkrete verskyningswyse. Een kenmerk van die mens is dit dat sy wese nie byvoorbaat vas staan en inhoudelik gevul is nie, maar dat die mens dit voortdurend deur sy handeling en beslissing bepaal. In laasgenoemde is die mens absoluut vry. Hiermee hang ten nouste saam die mens se verantwoordelikheid vir homself en vir die wêreld. Relativisme: Teenoor die aanvaarding van absolute waardes of waarheid word die afhanklikheid en betreklikheid van waarde en waarheid in tyd en ruimte gekonstateer. 'n Hiërargie van waardes in 'n permanente orde van sleg en beter of beste, bestaan nie, maar 'n vloeiende spektrum van waardes afhanklik van wisselende verhoudings en wisselende betekenis, word aanvaar. Positivisme: Wysbegeerte en wetenskap moet afsien

van elke aprioristiese konstruksie en alle metafisiese waarhede en moet hulle hou aan die waarneming en ervaring van kontroleerbare feite.

4 Waaron gaan dit in die situasie-etiek? Ons wil dit graag soos volg verduidelik: vir etiese beslissinge en die verloop van etiese besluitnemingsprosesse is daar twee moontlikhede wat as uiterstes teenoor mekaar staan. Enersyds legalisme of wettisisme en andersyds antinomianisme, of ekstemporisme of selfs spiritualisme. Volgens die legalisme word die etiese besluitneming gebaseer op die veronderstelling dat daar 'n standaard van optrede is na aanleiding van en in gehoorsaamheid aan eksplisiet geformuleerde norme wat op elke persoon, in elke situasie op dieselfde wyse van toepassing is.³⁾ Etiese beslissinge is in feite dus nie veel meer as om kennis te neem van waarhede waaroor reeds eenstemmigheid bereik is, en wat net in praktyk omgesit moet word nie. Volgens die antinomianisme (of antinomisme) word die binding aan die wet vir etiese beslissinge onnodig geag. Reeds in die vroeë kerk het die gnostisisme en die Manicheïsme hulle teen die wet van Moses verset, aangesien dit deur 'n laere godheid ingestel sou wees. Die Wederdopers en die Spiritualiste leer - in die dae van die Reformasie - dat Christus alles vir sy volk volbring het, en dat hulle gevolglik onder die genade en nie onder die wet staan nie. Die laaste en beslissende norm vir die handeling van die mens is dus in die innerlike verligting geleë. Vir 'n beoordeling van die juistheid van genome beslissinge en vir 'n voorstelling van die ooreenstemming met Gods wil, bestaan daar geen objektiewe kriterium nie - trouens, die etiese oordeel, voltrek in die aktuele en momentele evidente insig, kan so 'n objektiewe kriterium ook nie verdra nie.⁴⁾

5 Tussen hierdie twee uiterstes neem die situasie-etiek, ook genoem situasionisme, nuwe moraliteit, kontekstualisme, humanistiese en selfs eksistensiële etiek - sy posisie in. Instemming met die legalisme kan nie gegee word nie, want hier word apriories vasgestelde, algemeen geldende, bo die persoon uitgaande, etiese norme en beginsels, verabsoluteer. Ewe min kan instemming met die ekstemporisme betuig word, want hier word die volledig vrye, van alle beginsels en norme onafhanklike, subjektiewe beslissinge van die mens, verabsoluteer. Hierteenoor stel die situasie-etiek nou die wet van die menslike eksistensie vas wat onder alle omstandighede eerbiedig moet word - die wet van: jouself te wees en jouself te word deur vir jouself te besluit. Langs 'n eie weg, en indien nodig, met die deurbreking van alle bestaande denkskemas en historiese gedragspatrone, moet die mens, met die inset van sy ganse self, sy eie hoogs

individuele doeleindes in die lewe kies en realiseer. Daarvoor is die mens gebonde en vry. Die ek, wat etiese beslissinge moet neem, is wêl gebonde, maar nie soos in die legalisme nie, en die ek is ook vry, maar nie soos in ekstemporisme nie. Die ek is gebonde - maar enkel en alleen aan die liefde wat my hier en nou in my situasie aanspreek, maar die ek is ook vry - want aan die liefde wat my hier en nou aanspreek, gee ek, hier en nou, konkrete gestalte en inhoud.

Uit hierdie beknopte weergawe is dit duidelik dat die mensbeskouing, situasie- en liefdebeskouing, seker tot die drie belangrikste komponente in die situasie-etiek gereken moet word.

Mensbeskouing: Anders as byvoorbeeld in die Roomse denke, waar dit gaan om die abstrakte algemene begrip van die menslike natuur, waaraan elke mens, as eksemplar van die "soort" mens, deel het, word hier klem gelê op die individuele natuur wat bo die eksemplar van die soort uitgaan. Hierdie individuele natuur is in sy uniekheid nie alleen die verantwoordelike subjek van sy handeling nie, maar ook die laaste en beslissende norm vir sy handeling. Daarmee is vryheid en outonomie as basiese waardes gekonstateer, terwyl sedelike intuïsie, en takt, redelikheid en gewete, vir die skeppende mens belangriker is as algemene reëls waarvolgens hy veronderstel is om sy lewe in te rig. Alleen wanneer hierdie waardes en hierdie handelingsinstrumentarium volledig erken en volledig in funksie is, kan die mens in sy onvervangbare uniekheid en onvergelyklike individualiteit voor God, sy persoonlike verantwoordelikheid ten volle vervul en nakom. Die persoonlike selfbepaling waartoe die mens geroep is, gaan terug op 'n fundamentele keuse in sy bestaan wat geen verdere begroning het nie, aangesien dit self die grond is van alle grond. Dat die mens op hierdie wyse aan homself oorgelaat is, is tegelykertyd sy grootheid en sy armsaligheid. Dit is sy grootheid want daaruit blyk die heerlikheid van sy vryheid, maar dit is ook sy armsaligheid want in angs deins hy terug voor die gapende afgrond van sy absolute vryheid.

Situasiebeskouing: Wesenlike deel en aspek van die mens se uniekheid is ook die wyse van sy bestaan. Hy bestaan naamlik nie maar net in die algemeen in historiese omstandighede nie, maar in sulke toegespitste omstandighede wat juis tot hóm, en tot niemand anders nie, met eise kom wat hý en hý alleen van binne die omstandighede uit, met persoonlike keuses en beslissinge, kan en ook moet beantwoord. Menswees-in-situasie, is die onherhaalbare en onvergelykbare moment wat tot die persoonlike, historiese werklikheid van

hiërdie mens of van hiërdie groep behoort. In die verhouding van die mens tot sy situasie, kom sowel sy gebondenheid, as sy vryheid tot openbaring. Nooit is die mens sonder of buite sy situasie te dink nie. Deur sy ligaamlikheid is hy in die wêreld en betrokke op die wêreld. Struktuurerend gryp hy in die wêreld in, maar omgekeerd word hyself ook weer deur die wêreld diepgaande beïnvloed. Daarom is die mens en sy situasie in h voortdurende wisselwerking met mekaar betrokke; daar is h onderlinge deurdringing en h wedersydse beïnvloeding van mekaar. Van h afsydige parallelle koëksistensie is daar nie sprake nie. Tot die inhoud van die situasie moet gereken word die algemene kultuurgoedere soos byvoorbeeld die heersende sedes en waardes, die sosiaal-maatskaplike, politieke-ekonomiese denke en strukture, asook allerlei faktore van meer of mindere persoonlike aard. En natuurlik is met die situasie saam ook gegee die naaste. Deur dit alles word die mens fundamenteel bepaal en daarom is hy daaraan ook fundamenteel gebonde. En tog is hy ook vry. Wêl word hy deur sy situasie, en met name deur die inhoud daarvan, aangespreek en tot beslissende keuses gedwing, maar hy is in die aktuele voltrekking van sy beslissinge tog nie daaraan slaafs gebonde nie.

In die daad van sy beslissinge transendeer hy nie alleen die situasie as sodanig nie, maar kan hy - as hy dit nodig vind - ook die inhoud van sy situasie weerspreek. Aan die etiese beslissingspatrone wat deel uitmaak van sy situasie, is die mens dus in geen enkele opsig gebonde nie⁵⁾. Die mens se etiese verpligtinge is wel nie los van nie, maar relasioneel tot die situasie, dog in die situasie is sy etiese verpligtinge absoluut - waardeur die inhoud van die situasie self ook gerelativeer word. Tussen die eis van die situasie en die mens se gehoorsaamheid daaraan - waardeur hy sy hoogs persoonlike verantwoordelikheid realiseer - mag geen enkele gesagsinstansie van watter aard ookal, inskuiwe nie: geen wet en geen kerk, geen openbare mening en geen historiese beslissingspatroon. Die sedelike beslissing is so konkreet en uniek, só intens persoonlik en individueel, dat dit met geen enkele objektief beskryfbare, meermalige herhaalbare gestalte, gereguleer of geverifieer kan word nie⁶⁾. Eén ding is duidelik: juis die situasie dui aan dat die sedelike beslissing onder geen omstandighede te beskrywe is as h besondere geval van h algemene moraal nie⁷⁾.

9 Liefdebeskouing: Die variasie van situasie-etiek wat ons hier in die oog het, laat die eis van die situasie en die norm vir die situasie nie saam-

val nie. Die norm kom dus nie op uit die situasie nie, en is gevolglik nie h produk van die situasie nie. Nee. Die norm van die etiese handelinge kom ván God, en dié norm - wat ook die enigste norm is - is die liefde. Wanneer die Skrif sê God is liefde, dan beteken dit dat liefde vir God h besit is. Liefde is vir God - en vir Hom alleen - h substansie. Wanneer Hy egter die mens beveel om lief te hê, dan moet die mens liefde doen, beter gesê: hy moet handel in die rigting van en met die oog op die liefde. As beperkte, eindige wese, is en het die mens nie liefde nie, want die liefde is vir hom nie h kant en klaar, afgeronde gegewene nie. Die agape-liefde is nie h inhoudelik-gevulde, objektief-reële, selfstandigbestaande werklikheid in die konteks van ons menslike eksistensie nie. Die liefde is h predikaat, dit wil sê h nie-substantiewe, blote formele begrip, wat as sodanig nie aan menslike handelinge voorafgaan nie, maar daarop volg - eers ná ék besluit het en ná ék gedoen het wat ék meen vir die naaste (en vir my) goed is, kan my handelinge as liefdevol gekwalifiseer word.

10 Laat dit duidelik wees: die liefde as norm vir die etiese handelinge van die mens, kom nie uit die situasie op nie, ewe min kom dit uit die mens self, maar dit kom, as h gebod, van God. Wát egter van God kom, is die blote dat van die liefde, en nie die wat of die hoe van die liefde nie. Laasgenoemde kom van die mens in die konkrete situasie van sy lewe. Die mens staan onder die onontkombare en onontvulgbare verpligting om in liefde te handel, maar hie sy liefdevolle handelinge daar sal uitsien, word deur die mens se eie verantwoordelike beslissing van situasie tot situasie bepaal. In die etiese gedragspatrone is daar dus duidelik aanwysbare konstante én variërende elemente: konstant is alleen die formele en algemeen geldige gebod van die liefde, én die formele en algemene geldige verpligting van die mens om aan hierdie gebod, en aan hierdie gebod alleen, gehoorsaam te wees; variërend is nie net die situasie waarin die mens hom bevind en waar hy die liefde moet uitlê en toepas nie, maar ook die konkrete gestalte waarin hy die liefde, in gehoorsaamheid, moet uitdruk. Hierdie duidelike verskuiwing na die relativisme beteken die einde van h kode-etiek waarin dit gaan om voorgeskrewe gedrag en h legalistiese moraliteit⁸⁾.

11 Liefde is nie iets wat ons is of wat ons het nie, maar wat ons doen - beter nog: liefde is die doel waarop ons ons handelinge rig. En hierdie doel, dit wil sê die liefde, is dit wat goed is vir die mens - maar dan ook die maksimum goeie⁹⁾. Dit wat goed is vir die mens, staan egter nie byvoorbeeld

vas, in begrippe omlin en in gestalte gegiet nie. Nee. Die goeie vir die mens moet in die konkrete situasie, deur die mens, met volle berekening van alle faktore, vasgestel word. Meer nog: liefde is nie net 'n blote intellektuele vasstel van wat goed is nie, liefde is om jouself te gee aan die ander - sonder reserwe en voorwaarde, ter wille van die ander. Liefde is 'n ingeboude kompas waaroor die mens beskik, en vanweë die sensitiwiteit van hierdie kompas vir die magnetiese situatiewe liefdesvelde, word die mens as vanself na die ander gestuur of daarheen getrek, om hom met liefdesgestaltes te omring en te versterk. Antisiperend op die situasie kan norme of gedragspatrone egter nie byvoorbeeld vasgelê of uitgespel word nie, want niks is goed, en niks is reg of verkeerd, as dit aan die situasie voorafgaan. Eers in die situasie word dit goed en reg, sleg of verkeerd, afhangende van die liefde wat funksioneer of nie funksioneer nie. Nie alleen is die liefde die enigste etiese norm en dus die enigste gebod waaronder die mens staan nie, maar die liefde en die liefde alleen is ook goed, en maak alles ook goed.¹⁰⁾ As liefde die enigste intrinsiek goeie en waardevolle is, en dit alleen in die situasie geaktualiseer word, is dit verstaanbaar dat goed en sleg ekstrasiek is, dit wil sê van die liefde in die situasie, afhanklik is. Daarom is waardes dit wat gebeur wanneer dinge in diens van die liefde in belang van mense, aangewend word. Waardevolle etiese beslissinge word situasioneel (of kontekstueel) en nie preskriptief, hipoteties en nie kategorieë nie, gemaak.

- 12 Omdat die liefde die menslike persoon, en met name sy vryheid en sy verantwoordelikheid, op 'n absolute en onvoorwaardelike wyse, respekteer, daarom is die liefde dan ook die einde en die vervulling van die wet. Dit beteken nie dat die liefde die wet oorbodig maak of totaal opskort nie. Maar dit beteken dat die liefde aan die wet 'n geheel ander karakter gee. Daarom word dan ook vir 'n herinterpretasie van die wet gepleit wat formeel neerkom op 'n vervanging van die imperatiewe aard van die wet, deur 'n indikatiewe karakter.¹¹⁾ Liefde vir die wet moet verstaan word as wet van die liefde. Jesus verkondig die boodskap van die koninkryk van God, maar daarmee gee Hy aan die Christene nie 'n etiese kode wat deur almal te alle tye en onder alle omstandighede, blindelings gehoorsaam moet word nie. Hy gee - byvoorbeeld in die Bergrede - soos wat God trouens ook op Sinaï al gedoen het, slegs voorbeelde van wat van die mens in bepaalde situasies verwag sou kon word. Dit is juis eie aan die liefde om elke situasie as 'n nuwe skepping van God te sien, waarin 'n eie unieke reaksie van die mens verwag word. Daarom gaan die liefde in elke besondere situasie, sy eie weg, en vind sy eie gestalte van

manifestasie. Die imperatiewe van die wet, soos trouens alle ander norme en beginsels, is met betrekking tot die eie manifestasievorme van die liefde gevolglik nie voorskriftelik of dwingend van aard nie, maar hoogstens raadgewend en adviserend¹²⁾. Die voorskrifte van die wet sal gehoorsaam word, slegs wanneer en slegs solank as wat dit die liefde dien en bevorder. Maar meestal is die liefde en die wet nie vennote van mekaar nie, maar in hewige stryd met mekaar. In so 'n geval is dit selfs die plig van die Christen om die wet nie te gehoorsaam nie. Van 'n sisteem van denke of 'n program van lewe is daar in die situasie-etiek nie sprake nie - maar wel van 'n strategie van liefde. Hierdie situasionele liefde-strategie verloop dan soos volg: beginnende by die agape-liefde loop dit deur die wysheid van die kultuur en die voorskrifte van die kerk waar baie algemene reëls van minder of meerdere betroubaarheid gevind word, na die oomblik van die beslissing (kairos) waarin die verantwoordelike self in sy situasie besluit of die wysheid van die kultuur en die voorskrifte van die kerk, die liefde kan dien of nie. Van hierdie wysheid en voorskrifte maak die legaliste 'n afgod, die antilegaliste verwerp dit, maar die situasioniste gebruik dit.¹³⁾

- 13 Wat is nou die praktiese konsekwensies van hierdie teoretiese beskouing? Hoe lyk, met ander woorde, die etiese lewe van die mens wat die voorskrifte van die wet, met die oog op diens aan die liefde kan navolg, maar ewe goed ook kan nalaat? Enkele voorbeelde kan in die opsig verhelderend wees. Of die vorm van seksualiteit (hetero-, homo- of outo-) goed of verkeerd is, hang af van die vraag of die liefde daardeur ten volle gedien word¹⁴⁾. Homoseksuele verhoudinge kan dus nie sonder meer veroordeel word nie. Indien dit in diens van die liefde staan, is dit goed. 'n Eens kan 'n verbreking van die sewende gebod goed wees - mits dit uit liefde geskied¹⁵⁾. Daar is dus geen vasstaande norm vir die beoordeling van ogskeiding nie. Liefde vir kinders en sorg om hulle welsyn, kan egskeiding noodsaaklik maak, en dan is dit ook eties goed. 'n Ongetroude paartjie kan besluit om seksuele gemeenskap te hê en 'n kind te verwek om daardeur hulle selfsugtige ouers te dwing om toestemming tot hulle huwelik te gee - op één voorwaarde: die besluit moet uit Christelike liefde geneem word. Tydskrifte met erotiese fotos en artikels, hoef nie sonder meer eties sleg te wees nie. Dit kan die versteurde liefdeslewe van 'n egpaar genees. Wie steel om in die nood van sy gesinsmense te voorsien, kan nie veroordeel word nie, ewe min is moord of selfmoord ter wille van beskerming van ander, eties afkeuringswaardig. Die embryo wat nie bemin word nie, kan as onwelkome binnedringer, sonder gewetensbesware, verwyder word.

14 In h evaluering van die situasie-etiek sal bepaalde positiewe aspekte nie verwysig mag word nie. Van buitengewone groot betekenis is die klem wat op die verantwoordelikheid van die mens in die konkretisering en die partikularisering van die liefdesgebod, gelê word. Teenoor die legalisme waar etiese beslissinge ontaard in blote kennisname en toepassing van algemene wette en beginsels, word hier h aksent op die eksistensiële appél en inset van die totale mens gemaak, wat die einde van alle formalisme beteken. Ewe eens is te verwelkom die insig in die besondere betekenis van die situasie in die etiese beslissingsnemingsproses, waarmee onmiddellik saamhang die te waardere dinamiese perspektief. Inderdaad moet die mens se liefde vir sy naaste voortdurend in handeling geartikuleer en geïnkarneer word, en met die vinnig ontwikkelende sosiaal-maatskaplike toestande sal die gekonkretiseerde gestaltes nie staties en onveranderd mag bly nie, maar in h voortgesette proses van vernuwung steeds aan herstrukturering onderwerp moet word. Terselfdertyd sal ons egter ook moet wys op die oorspanning van die betekenis van die menslike verantwoordelikheid en die totale oorbeklemtoning van die uniekheid van die situasie waarin die mens moet handel. Dit alles kan verklaar word uit die gees van die moderne sekularisme met sy tipiese verset teen alle vorme van gesagsinstansies waarin heteronome aansprake gesetel is en wat as bedreiging vir die menslike outonomie beskou word. Veel ingrypender is ons kritiek egter op die liefdesbeskouing van die situasioniste wat sonder enige twyfel as on-Bybels van die hand gewys moet word.

15 Die ernstigste mistasting waarop ons hier die aandag wil vestig, is die verhouding wat tussen liefde en wet gekonstrueer word. Nie alleen word die twee groothede in beginsel, los van mekaar gemaak nie, maar hulle word ook teenoor mekaar gestel. Anders as wat die Skrif ons leer word die liefde hier as h inhoudlose of h formele gebod gesien wat deur die mens self van inhoud voorsien moet word. Die dat van die liefde kom van God, maar die hoe van die liefde kom van die mens - en dit terwyl die Skrif ook uitdruklik skrywe: "Hy wat dóén wat die wet sê, sal daardeur lewe" (Gal 3:12). Juis as gevolg van die sonde het God self die gebod van die liefde in die verskillende voorskrifte van die wet opgebreek, en daardeur iets van die grootheid van sy genade vir mense, geïllustreer. Daarom is liefde en gehoorsaamheid aan die wet nie twee sake nie, en word die eenheid van beide dan ook gesien as die kriterium van die kindschap van God. Luister maar wat die apostel Johannes sê: "Hieraan weet ons dat ons die kinders van God liefhet: wanneer ons God liefhet en sy gebooie onderhou. Die liefde

vir God bestaan dan daarin dat ons sy gebooie gehoorsaam" (1 Joh 5:3, vgl. 2 Joh 6; 1 Tess 4:2; 2 Tess 2:15; Rom 13). Die wet is in die Skrif nie maar net blote illustrasies of voorbeelde van wat die liefde te enige tyd van die mens mag vra nie. Nee. Die wet, wat soos die liefde en op dieselfde wyse as die liefde naamlik deur openbaring, van God kom, is die gekonkretiseerde liefde wat as kategoriese eis tot die mens gerig word. Die wet bevat met betrekking tot die liefde-wat volgens die situasioniste sy eie situasiebepaalde konkretisering moet vind - dus nie heterogene bepalinge of kontra normatiewe instansies wat, desverkiekend geïgnoreer of selfs weerspreek kan word nie. Die wet is deel van en toegang tot die liefde. Wie liefhet sal nie egbreek pleeg, of steel of moor nie (1 Kor 7:19). In die situasie-etiek handel die mens nie uit die liefde in liefde nie, maar hy handel na die liefde toe, sonder om die liefde eintlik ooit werklik te realiseer aangesien die konkrete gestalte van die liefde nie gegee is nie, maar voortdurend deur die mens gevind moet word. Ons sou hier met reg van h liefdes-dositisme kon praat, aangesien die mens steeds op weg is van h liefde van eie keuse na h liefde van eie gestalte¹⁶⁾. Van h ware deelname aan en h voortdurende lewe uit Gods versoenende liefde is hier nie sprake nie (1 Joh 4:17 e.v.). Die Skrif leer - en dit het ons vroeër probeer aantoon - dat die mens deur God in Christus, en dus in die liefde geplaas is. Vanuit die syn-in-die liefde handel die mens dus in liefde en uit liefde.

16 Natuurlik is nie alle gestaltes van die liefde in die Skrif, en met name in die wet, uitgespel en omskrywe nie. En dit eenvoudig omdat daar tans situasies met uitdagings bestaan wat ten tye van die ontstaan van die Skrif, net nie denkbaar was nie. Daarom is die mens inderdaad geroep tot h voortgaande konkretiserings- of positiveringsproses. Maar dan mag daar tog nooit manifestasievorme van die liefde ontstaan wat h pertinente weerspreking is van wat die Skrif as ge-te van die liefde aandui nie. Ons het gehoor in die situasie-etiek word gesê: egbreuk kan by geleentheid goed wees, so ook diefstal en moord, leuen en ontrouheid. En natuurlik moet ons toegee dat hierdie dinge - selfs uit liefde gedoen! - kán voorkom. Maar dan blý dit nog altyd eties-afkeuringswaardig en word dit nooit eties-goed nie. Met ander woorde: dan is dit nie h legitieme gestalte van die agape-liefde nie. Deur wat die Bybel pertinent afkeur en nie goed noem nie, dus aan te beveel en goed te noem, verval die situasie-etiek in h grenslose relativisme. Ewe eens het ons hier h bodemlose subjektivisme want die mens bepaal, op grond van sy intuïsie, redelike ooreweging, en innerlike verligting, die nodige liefdesgestalte in h gegewe

situasie. En dan is dit nie die mens opgeneem in, en deel van en gelei deur 'n gemeenskap van mense nie, maar die enkeling in die greep van die appellerende eksistensiële situasie wat op grond van sy sedelike intuïsie en redelike oorweginge, gestalte aan die liefde moet gee. Watter rigtinggewende invloed kan van hiëruiet dan ook uitgeoefen word op die moderne makro-etiese probleme van oorlog en vrede, ontwikkelingsvraagstukke en volkere verhoudinge? Daarom het ons hier ook 'n diepe bedorwenheid van die mens op grond waarvan hy nie op die ongereptheid of die betroubaarheid van sy sedelike insigte kán terugval wanneer hy in 'n situasie beslissinge moet neem nie, en ewe min kan hy weerstand bied teen die verkeerde aansprake wat uit die situasie op hom afkom. Hoe wéét die gelowige, vra ons, dat hy liefdevol handel, en dat die gestalte wat hy aan die liefde gee, werklik sy naaste ten goede sal kom en hom tot voordeel strek, as die Skrifopenbaring hier nie kategories en selfs nie eers paradigmatis funksioneer nie, maar sy eie oordeel die enigste en deurslaggewende maatstaf vorm? Hierdie optimistiese mensbeeld ontspring ten diepste uit en is 'n voedende stimulant vir 'n normlose humanisme. En ten slotte: die liefde funksioneer wel as absolute norm, maar is ten opsigte van die konkretisering daarvan só ondergeskik aan die situatief-bepaalde faktore wat só primêr van aard en so meesleurend van krag is, dat ook alle ander reëls en beginsels hulle rigtinggewende funksie totaal verloor. Daarom gaan die situasie-etiek, met die liefde as sy absolute norm, dan ook op in en word verswelg deur 'n oorsiglose kontekstualisme¹⁷⁾.

17 Ofskoon die term situasie-etiek nie sonder meer afgewys kan word nie - aangesien alle etiese beslissinge inderdaad in die konkrete situasie van 'n mens se lewe voltrek word - is dit tog wel duidelik dat 'n situasie-etiek wat só uitgebou word, nooit aan die eise van die Skrif kan voldoen nie.

NOTAS

1. Ofskoon die term van resente datum mag wees, is die saak waarom dit gaan, veel ouer. Reeds in die klassieke oudheid, en met name so ver terug as die Griekse Sofiste, was die mens die maatstaf van alle handelinge en waardes. In die Renaissance en nog later in die Aufklärung sou hierdie grondgedagte verder uitgebou en verfyn word. Die term situasie-etiek is enigsins misleidend, aangesien verskillende ander komponente minstens net so 'n belangrike rol speel as die situasie.

2. As belangrikste eksponente van die situasie-etiek kan veral genoem word: Joseph Fletcher, Situation Ethics, London 1966, en: Moral Responsibility, London 1967; J A T Robinson, Honest to God, London 1963, But that I can't believe, Collins Fontana 1967, en: Christian Freedom in a Permissive Society, London 1970. Albei het sterk invloed van P. Tillich en R. Bultmann ondergaan. In die literatuur word ook nog verskillende ander name genoem, maar die grootste versigtigheid sal m.i. tog aan die dag gelê moet word om nie elke teoloog wat moontlik wel tot bepaalde grondgedagtes van die situasie-etiek bygedra het, of selfs net opmerkinge gemaak het wat verwantskap vertoon met die situasie-etiek, sonder meer as 'n aanhanger of 'n geesgenoot te klassifiseer nie. So beskou Fletcher as situasioniste - ofskoon hy ingrypende verskille tussen hulle geredelik toegee - E. Brunner, Karl Barth, D. Bonhoeffer, N. Sloe, R. Bultmann, H.R. Niebuhr, James Gustafson, P. Lehmann, P. Tillich (Situation Ethics, 34). Soms word ook nog die name van Martin Buber, Franz Ebner en Eberhard Grisebach genoem. Sien vir laasgenoemde Walter Kreck, Grundfragen christlicher Ethik, München 1975, 36 e.v.
3. Joseph Fletcher vind legalisme in Judaïsme, Protestantisme en Rooms-Katolisisme. Terwyl die Jode die wet verabsoluteer het, het legalisme in die Christelike tradisie twee vorme aangeneem. By die Rooms-Katolieke is legalisme op die natuurwet gebaseer, en by die Protestante op die "geopenbaarde wet en profete". "With them (the Protestant moralists) the rules of conduct are revealed rather than reasoned. The one is rationalist, the other Biblicist. Yet both are methods of legalism" (Moral Responsibility, 170). Vgl. ook H.L. Smith, "When love becomes incarnate" in: John C. Bennet, Storm over Ethics, 91 e.v.
4. Ekstemporisme, wat sy klassieke Protestantse voorbeeld in Luther se tydgenoot, Johannes Agricola, vind, word deur H.L. Smith, soos volg weergegee: "The critical feature of this teaching, for present purposes, is its radical subjectivism and individualism. All men, according to this doctrine, have been endowed with the principle of an inner light by which they may distinguish good and evil and through which they may receive direct communication from God. In consequence, all externalized and objectified revelation (such as the Bible) must be regarded as subordinate to the unmediated illumination of the inner light, which is the dear and unmistakable communication of God to the self" (When love becomes incarnate", 92-93).

5. Joseph Fletcher druk homself só uit: "The situationist enters into every decisionmaking situation fully armed with the ethical maxims of his community and its heritage, and he treats them with respect as illuminators of his problems. Just the same he is prepared in any situation to compromise them or set them aside in the situation if love seems better served by doing so" (Situation Ethics, 16).
6. J. de Graaf wys daarop dat die term situasie-etiek streng gesproke 'n werklike teenspraak vorm. Etiek veronderstel, sê hy, 'n konstante én 'n veranderende element. En as dit slegs om 'n veranderende element van situasie tot situasie gaan, kan dit nouliks nog as etiek beskou word (Elementair begrip van de Ethiek, 66). Voorstanders van die situasie-etiek sou, m.i., kon antwoord dat die konstante juis in die liefde geleë is.
7. Robert W. Gleason omskrywe dit soos volg: "Each act is to take place in a set of circumstances that is completely new and unrepeatable and, consequently, the call of God in this situation is one that is not fully covered by the objective, universal law based upon the abstract essence of man. Although the law in the abstract is valid, the existential context as determinant of genuine morality is superior to this law". ("Situational Morality" in: Storm over Ethics, 116).
8. Fletcher is van mening dat die Christelike etiek in toenemende mate deur etiese relativisme oorspoel is sedert die gelyktydige verskyning in 1932 van Emil Brunner se Das Gebot und die Ordnungen en Reinhold Niebuhr se Moral Man and Immoral Society. Beide teoloë, sê hy, bou hulle Christelike etiek op die beginsel "that the divine command is always the same in its why but always different in its what, or changeless as to the what but contingent as to the how. We are always, that is to say, commanded to act lovingly, but how to do it depends on our own responsible estimate of the situation" (Situation Ethics, 45).
9. Fletcher sê: "Our task is to act so that more good....will occur than any possible alternatives; we are to be "optimistic", to seek an optimum of loving-kindness" (Situation Ethics, 61). In Moral responsibility sê Fletcher: "Love wills the neighbor's good whether we like him or not!" 21, vgl. 25. Vgl. JAT Robinson, Honest to God, 115 e.v.

10. "Only one thing is intrinsically good, namely, love: nothing else at all". (J. Fletcher, Situation Ethics, 68). "The situationist holds that whatever is the most loving thing in the situation is the right and good thing" (a.w., 65). Hence it follows that in Christian situation ethics nothing is worth anything in and of itself. It gains or acquires its value only because it happens to help persons (thus being good) or to hurt persons (thus being bad)" (a.w., 59). JAT Robinson merk op: "...for the only intrinsic evil is lack of love" (Honest to God, 118). Op die vraag wat die tipies Christelike of die tipies Christelike bydrae tot die moraal is, antwoord H. Kuitert: "Zij is gekenmerkt door utiliteit voor de groep In die zin is de christelijke inbreng in de moraal evenzeer pure utiliteit. Het christelijke en het rationele, utile, staan niet tegenover elkaar (Anders Gezegd, Kampen 1970, 193-194).
11. Sien hiervoor veral Fletcher se hoofstuk IV, in: Situation Ethics, 69-86. Afkeer aan die wet, en die beklemtoning van menslike vryheid as 'n werklikheid teenoor die wet kom reeds by Willem van Occam (1290-1349), vader van die nominalisme, voor. Bekend is die invloed wat hy op Luther gehad het. Nog later verdedig die bekende N. Berdjajew dieselfde grondgedagte wanneer hy verklaar dat verlossing beteken om in die ryk van vryheid oorgeplaas te word, en dat dit die teendeel van die wet impliseer. Die Christendom ken nie, sê hy, abstrakte sedelike norme wat vir almal, oral en altyd geldig is nie. Die moraal van die evangelie is nie die moraal van die wet nie (vgl. G.B. Wurth, Het Christelijk Leven, 131). Dit is die gevolge wanneer die Bybelse leer dat die wet in die skepping rus, prysgegee word. Ofskoon Emil Brunner die betekenis van die wet nie totaal ontken nie, is die wet tog só in die één gebod, nl. die liefdesgebod, saamgetrek, dat die gelowige, deur dié gebod op sy konkrete situasie toe te pas, self alle wette kan aflei wat vir hom nodig is. Alles wat ek uit die liefdesgebod byvoorbait vir 'n bepaalde lewenssituasie kan vasstel, dien alleen daartoe om my die weg na die goeie aan te dui. Vandaar dat ek ook heel anders sou kon handel as wat Gods wet my gebied. Vir 'n beslissing in 'n konkrete situasie, is ek van 'n regstreekse openbaring van die Gees van God afhanklik (Das Gebot und die Ordnungen, 127 e.v.). Daarom kan Brunner dan ook van die wet sê, dit is "niet

sein eigentlicher, sondern sein "fremder" Wille" (a.w., 131). Ook H. van Oyen verdedig 'n dergelike visie op die basis van die uitgangspunt dat die gelowige tot God in 'n kindschapsverhouding staan en dat in die gesinsfeer die kind geen wette en geen voorskrifte ken nie (Christelike Ethica, 1946, 54 e.v., by G.B. Wurth, a.w., 133).

12. "Situation ethics keeps principles sternly in their place, in the role of advises without veto power!" (J. Fletcher, Situation Ethics, 55). "The situationist replies to all claims that love commands us to follow the law: "Yes, all right. We are willing to follow principles and precepts if they serve love, when they do. But just the same, there can be and often is a conflict between love and law! They cannot be partners; at best, love only employs law when it seems worthwhile" (a.w., 71). Daarom kan hy dan ook later met betrekking tot die tien gebooië konkludeer: "But situation ethics has good reason to hold it as a duty in some situations to break them any or all of them (a.w., 74).
13. Vgl. J. Fletcher, Situation Ethics, 33. Sien in hierdie verband ook die opmerkings van D. Bonhoeffer, Ethics, 185 e.v.
14. Vgl. J. Fletcher, Situation Ethics, 139.
15. "Are we not entitled to say that, depending on the situation, those who break the Seventh Commandment of the old law, even whores, could be doing a good thing - if it is for love's sake, for the neighbor's sake?" (Situation Ethics, 146). JAT Robinson sê: "The moral precepts of Jesus are not legislation laying down what love always demands of every one: they are illustrations of what love may at any moment require of anyone" (Honest to God, 110, vgl. 112 e.v.).
16. Fletcher se etiek is dan ook al pre-etiek of meta-etiek genoem, aangesien die werklike etiese probleme hier nie aan die orde kom nie (E.C. Gardner, "Responsibility in Freedom", in: Bennett e.a., Stormover Ethics, 40). Ofskoon die bedoeling van hierdie kritiese opmerking begryp kan word - nl. dat 'n blote formele opdrag tot liefde nie voldoende is nie - is die inhoud van die kritiek tog nie in orde nie. Ons het hier inderdaad tog met 'n etiek te doen.
17. Vgl. ook die kritiese opmerkings by H. de Vos, Inleiding tot de Ethiek, 64 e.v., James M. Gustafson, "Love Monism" in: J C Bennet e.a., "Storm over Ethics, 31 e.v., J. de Graaf, Elementair begrip van de Ethiek,

66 e.v., A. Troost, Casustieken Situatie-ethiek, 235 e.v. Al beweer H. Thieliche dat die Christelike etiek slegs situasie-etiek of "improvisasie-etiek" kan wees (Theol. Ethik, 11/1, 307), onderskryf hy daarmee nie die ekstreme standpunte van die situasie-etiek wat ons hier beskrywe het nie. Carl F.H. Henry merk op: "The N.T. knows nothing of lawless believers in Christ. No believer is left to work out his moral solutions by the principle of love alone" (Christian Personal ethics, 255).